

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНО-ІНТОНАЦІЙНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 378. 016: 6. 001. 85: 78

Козій О.М.

У статті розкриваються теоретичні засади та різні напрямки тлумачення музично-теоретичної категорії “інтонація”, а також висвітлюється її значення у вокальному виконавстві.

***Ключові слова:** інтонація, інтонування, слухові образно-інтонаційні уявлення, вокальний слух.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗНО-ИНТОНАЦИОННЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОЛЛЕДЖЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИРИЖЕРСКО-ХОРОВЫХ ДИСЦИПЛИН

Козий О.М.

В статье раскрываются теоретические основы и различные направления толкования музыкально-теоретической категории “интонация”, а также освещается ее значение в вокальном исполнительстве.

***Ключевые слова:** интонация, интонирование, слуховые образно-интонационные представления, вокальный слух.*

THEORETICAL BASES OF FORMING VIVIDLY-INTONATION SKILLS OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL COLLEGES IN THE PROCESS OF STUDY BANDLEADER-CHORAL DISCIPLINES

Козий О.М.

In the article theoretical bases and different directions of interpretation open up to musically-theoretical categories “intonation”, and also lights up its in the vocal carrying out.

***Keywords:** intonation, intonation, auditory vividly-intonation presentations, vocal ear.*

“Говори, аби я тебе бачив”

Сократ.

“Інтонація – прямий провідник людського почуття”

Б. Асаф’єв.

Цей вислів відомого античного філософа Сократа розкриває всю сутність інтонаційної природи людського голосу, його характеристичні властивості, відіграє ключову роль у створенні в уяві слухача “образу мовця”, допомагає скласти певну інформацію про нього і відтворити у звуковій формі.

Протягом тривалого часу вчені намагалися визначити сутність поняття “інтонації”, яка згодом переросла в категорію (від грец. *katēgoria* – ознака; обвинувачення) – загальне філософське поняття, яке означає найсуттєвіші

властивості і відношення предметів та явищ об'єктивного світу (матерія, простір, рух тощо).

Категорія “інтонація” досліджувалась багатьма вченими різних напрямів музично-теоретичного профілю (Б. Асаф'єв, В. Бобровський, М. Давидов, Н. Гарбузов, Л. Мазель, О. Маркова, В. Медушевський, В. Назайкінський, Х. Рیمان, Ю. Тюлін, М. Переверзєв, О. Спілоті, Г. Побережна, Т. Щериця, Б. Яворський та ін.). Багатозначність тлумачення цього поняття вимагає звернення до його етимології (від лат. *intonare* – голосно вимовляти; видавати звук, затримати). У музиці означає правильність чи неправильність відтворення взятого тону під час співу або гри на музичному інструменті. У широкому смислі – це втілення художнього образу в музичних звуках, де інтонація виконує функцію засобу емоційно-художньої виразності. Синонімним тут виступає також поняття “інтонування” – тобто свідоме (“чисте” і художнє) відтворення голосом відповідних характеру твору та його образам музичних звуків [1, 5, 6, 10, 11]. Ця теза дуже важливих для вокально-хорового виконавства, особливо на початковому етапі формування образно-інтонаційних навичок студентів коледжу.

Мета статті полягає у висвітленні основних позицій щодо змісту феномена «інтонація» та її сутності в якості категорії музичної педагогіки, зокрема, вокальної.

Найчастіше, на думку Г. Побережної, Т. Щериці та інших науковців, категорія «інтонація» використовується в музичній педагогіці і пов'язана з вихованням або розвитком музичного (звуквисотного, інтонаційного) слуху та безпосередніми видами музичної діяльності – сприйманням і відтворенням музичних звуків (зокрема, “чистотою” чи “нечистотою” інтонацією виконавця – співака, інструменталіста). Вищезазначені автори зазначають, що “у цих та подібних випадках інтонація зводиться до двох, але взаємопов'язаних понять: а) інтонація – це звуквисотний бік мелодії чи іншого голосу; б) інтонація – це найпростіший мелодико-ритмічний зворот (мотив). Таке вузьке розуміння інтонації цілкомито природне, оскільки воно акцентує звуквисотність як головний специфічний музичний засіб, виділяє у звуковому комплексі його провідний компонент – звуквисотну лінію. Проте не пояснює ні величезної популярності, довгого життя одних і швидкого забуття інших інтонацій, ні дбайливого зберігання легенд про неповторно-індивідуальну виразність виконавської інтонації: Н. Паганіні, Ф. Шопена, А. Рубінштейна, Ф. Шаляпіна, С. Крушельницької та ін., ні численних проблем музичного життя, пов'язаних із творенням, виконанням і сприйманням музики. Ймовірно, що за музичною інтонаційністю стоять не просто висотні співвідношення й мелодійні вияви, а дещо значно більш, глибинне, що впливає із самої сутності музичного мистецтва, його призначення” [10, 23-25].

Мова йде про здатність людини різними голосовими фарбами виражати своє світосприймання, можливість здійснювати його оцінку, прояв емоційної реакції, ставлення до довкілля – “той спільний корінь, з якого виростає і мовна, і музична інтонація” [10]. Для опанування професійної майстерності майбутнім учителям під час проведення уроків музики важливо оволодіти навичками художнього образно-інтонаційного відтворення дитячих вокальних творів, вмінням повністю розкривати задум композитора, його характер та

емоційно-звукову палітру, а також співставляти ці навички і вміння з психолого-педагогічними вміннями впливу на дитячу та юнацьку аудиторію.

М. Переверзев уважає, що “за неякісної, фальшивої, приблизній інтонації будь-яке виконання музичного твору не сприймається слухачем, і навпаки, бездоганна та виразна інтонація вражає та приносить естетичну насолоду” [9, 3]; “під виразністю інтонації... треба розуміти такий спосіб інтонування, який найкраще розкриває смислове значення музичного тексту” [9, 178].

Г. Стулова підкреслює: “У процесі інтонування і вокального виконання включається функція музичного слуху. Звукові хвилі впливають на орган слуху. Подразнюючи нервову тканину слухового апарату, вони викликають слухові відчуття в корі головного мозку. Звукова хвиля є фізичним фактом, подразнення нервової тканини – фізіологічним процесом, а відчуття – процес психічний” [12, 7].

Для чіткої інтонації повинна бути координація зорового (в нотному записі) і слухового уявлення з м’язовими відчуттями з одного боку і свідомістю – з іншого.

Серед музикантів, у яких чудова пам’ять, трапляються випадки порушення координації між слухом і голосом. Це відбувається у випадках, коли людина не займалась співом і в неї не розвинена моторна пам’ять, відсутні м’язові відчуття, які пов’язані зі слуховими уявленнями. В. Морозов зауважує, що ще І. Сеченов зазначав, що «людина, яка вміє співати, знає наперед утворення звука, як йому потрібно поставити всі м’язи, керувати голосом, щоб відтворити попередньо визначений музичний тон; він може навіть м’язами, без допомоги голосу, заспівати, так би мовити, для своєї свідомості будь-яку знайому пісню. Точність звуковідтворення під контролем лише м’язового чуття (без слухового контролю залежить від ступеня тренуваності м’язового чуття та м’язової пам’яті» [7].

Найбільш ефективним засобом керування співацьким процесом (інтонацією) є вокальний слух. Вокальний слух – це складна музично-співацька здібність, в основі якої лежить взаємодія слухового аналізатора і комплексу вібраційно-м’язових відчуттів, які охоплюють дев’ять зон “вокально-тілесної схеми” (Л. Дмитрів, А. Зданович, М. Микиша, Р. Юссон та ін.).

У дисертаційних дослідженнях учені (Л. Василенко, А. Менабені, Г. Стасько, Ю. Юцевич, О. Прядко) торкалися питань вокальної підготовки майбутніх учителів музики. Зокрема, О. Чурікова-Кушнір розглядала проблему виховання вокально-інтонаційної культури молодших школярів у процесі роботи над музичним образом, що передбачало і розвиток слухових уявлень, і музичної пам’яті.

Б. Асаф’єв вказував також на надзвичайну роль пам’яті та інтонаційних асоціацій як активних чинників у процесі засвоєння та сприйняття музики. Основою музичного мислення є психологічна здатність людини відображати інтонацію у відриві від реального звучання у вигляді музично-слухового уявлення. Таким чином, сутнісна природа музично-слухового уявлення – це знову ж таки музична інтонація. А без музично-слухових уявлень не можна сформувати образно-інтонаційні навички [1].

Між звуковисотним слухом і чистотою інтонування існує пряма залежність: висока якість інтонування визначається високою якістю звуковисотного слу-

ху при спрямовуючій і контролюючій ролі внутрішнього слуху, а чиста інтонація завжди служить показником музичних здібностей. Зворотний зв'язок — чиста інтонація при поганому звуковисотному слуху — неможлива тому, що інтонація вторинна по відношенню до сприйняття висоти. Але це не означає, що гарний звуковисотний слух завжди супроводжує чисте інтонування, причини можуть бути і у вікових особливостях (мутація), і у психофізичних, і в порушенні координації слуху і голосу, інколи хворому горлі, відсутності слухового самоконтролю, невмінні користуватись диханням тощо.

У вокально-методичній літературі висловлювалась думка про фізіологічний взаємозв'язок між функціями слуху і голосоутворення. Тому одним із важливих завдань формування образно-інтонаційних уявлень є розвиток інтонаційно-слухового і вокально-технічного контролю.

Голосоутворення у співаків-початківців засноване на механізмі взаємодії функцій голосу та слуху, в основі якого лежать музично-слухові уявлення. На думку Г. Стулової, вокально-слухові уявлення — це ланка в ланцюзі розумових операцій за законами процесу пізнання: вокальне сприйняття, уявлення, відтворення. Вони (вокально-слухові уявлення) відображають глибину сприйняття і визначають якість виконання співочого звука за інтонацією, динамікою, тембром, видом звуковидобування заданого еталону [12].

Так, Б. Теплов стверджує, що інтонування голосом звуків певної висоти є функцією слухових уявлень. Без слухових уявлень не може бути і співу. А Л. Дмитрієв відзначає, що співаки, які контролюють свій спів слуховим відчуттям свого голосу, залежно від акустичних умов, в яких доводиться співати. І навпаки, ті співаки, в яких добре розвинений м'язовий контроль і м'язова пам'ять, впевнено співають у різних акустичних умовах і при повному оглушенні. Найкращим типом для співу вважається співак, у якого розвинені і м'язовий і слуховий контроль [3, 264-265].

У книзі “Вокальний слух і голос” В. Морозов зазначає, що “вокальний слух — це найперша здібність, що є необхідною у навчанні співу; для учня це здібність навчитися, а для педагога — навчити” [7, 5]. “Вокальний слух — це не тільки слух, а й складне музично-вокальне відчуття, що ґрунтується на взаємодії слухових, зорових, м'язових, дотикових, вібраційних, а можливо і ще деяких видів чутливості. Суттєвість вокального слуху полягає у вмінні усвідомити і відтворити принцип утворення звука” [7, 83-84].

У свою чергу, Л. Дмитрієв пропонує таке визначення вокального слуху: “під вокальним слухом розуміється здатність уловлювати не тільки особливості правильного співочого звучання, відрізнити від неправильного, але й відчувати роботу голосового апарату, м'язово розуміти те, що робить інший співак при тому чи тому звучанні. Вміння не тільки слухати звучання голосу, але й уявляти собі його роботу під час співу, відчувати, що відбувається в голосовому апараті” [3, 265-266].

На думку О. Маруфенко, вокальний слух — це якість особистості, сутністю якої є комплексне усвідомлене сприйняття явищ голосоутворення в єдності фізіолого-сприймаючої та вокально-аналізуючої систем [5].

Отже, по-перше, інтонація — найважливіше музично-теоретичне і естетичне поняття, яке має три взаємопов'язані значення:

- чітку звуковисотну організацію, систематизовану співвіднесеність і горизонтальний взаємозв'язок, що разом із структурно-часовою організацією музичних тонів – ритмом утворюють мелодію (основоутворюючий початок музики) в широкому розумінні цього слова. “Інтонація, - пише Б. Асаф'єв, - тісно взаємопов'язана з ритмом як дисциплінуючим чинником музики ” і тому інтонація в мелодії може бути виокремлена лише теоретично. Музика і інтонація тісно взаємодіють, оскільки в мелодії остання виступає як її інтонаційна основа, початок [8, 550];

- “інтонація” – розглядається як манера образно-художнього висловлювання в музиці, яке полягає в комплексі характерних рис музичної форми (звуковисотних, ритмічних, тембрових, артикуляційних тощо), що зумовлюють її семантику, тобто емоційне й інші значення для тих, хто сприймає музику. Інтонація – один з найглибших шарів форми музики, найбільш близький до її змісту і тому найбільш безпосередньо й повно виражає його. Таке розуміння музичної інтонації аналогічно розумінню мовної інтонації як виразного тону мови, емоційного забарвлення її звучання, що залежить від мовної ситуації й виражає ставлення мовця до предмета висловлювання” [8, 551];

- “інтонація” – це кожне з найменших конкретних дієвідмін тонів у музичному висловлюванні, що володіє відносно самостійним виразним значенням; семантична одиниця в музиці. Вона традиційно складається із 2-3 і більше звуків в одноголосі або співзвучаннях; у виняткових випадках може складатись і з одного звука або співзвуччя, уособленого за своїм положенням у музичному контексті й за своєю виразністю [8, 551].

По-друге, це ступінь акустичної точності відтворення висоти тонів і їх інтервальне співвідношення у процесі музичного виконання. Правильно виконана “чиста” інтонація (на протилежність фальшивій “брудній” інтонації) – збігання фактичної висоти тону, що звучить, з необхідною, тобто зумовленою її місцем у музично-звуковій системі і ладі та яке зафіксоване його вираженням (графічним, словесним або яким-небудь іншим способом). Акустичний бік сприймання і відтворення музичної інтонації вивчав Н. Гарбузов. Розглянуті нами теоретичні позиції щодо розуміння значення інтонації у вокальному мистецтві є провідними, але не вичерпують всього багатогранного спектра тлумачень цієї музично-теоретичної категорії.

Література

1. Асафьев Б.В. Интонация // Музыкальная форма как процесс / Асафьев Борис Владимирович. – Кн. 2. – Л., 1971. – С. 211-365.
2. Барсов Ю. Вокально-исполнительские и педагогические принципы М.И. Глинки. – Л. : Музыка, 1968. – С. 52.
3. Дмитриев Л. Основы вокальной методики: учеб. пособ. для муз. вузов / Леонид Борисович Дмитриев. – М. : Музыка, 1968. – 675 с.
4. Лабінцева Л.П. Формування вокально-хорової майстерності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Лабінцева Лариса Павлівна. – Луганськ, 2007. – 262 с.
5. Маруфенко О.В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Маруфенко Олена Вікторівна. – Суми, 2006. – 265 с.

6. Медушевский В.В. Человек в зеркале интонационной формы // Советская музыка. — 1980. — №9. — С. 39-48.

7. Морозов В.П. Вокальный слух и голос. — М.-Л. : Музыка, 1965. — 165 с.

8. Музыкальная энциклопедия. — Т. 2 / [главн. ред. Ю. В. Келдыш]. — М. : Советская энциклопедия, 1974. — 958 с.

9. Переверзев Н. Исполнительская интонация / Н. Переверзев. — М. : Музыка, 1989.

10. Побережна Г.І. Інтонаційна природа музики // Загальна теорія музики: Підручник / Побережна Галина Іонівна, Щериця Тамара Володимирівна. — К. : Вища школа, 2004. — 303 с.

11. Спіліоті О.В. До проблеми розвитку музично-інтонаційного мислення майбутнього вчителя музики / О.В. Спіліоті // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: збірник VI педагогічних читань пам'яті професора О.П. Рудницької. — Чернівці: Зелена Буковина, 2010. — С. 328-330.

12. Стасько Г.Є. Вокальна підготовка майбутнього вчителя музики як основа удосконалення педагогічної майстерності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Стасько Галина Євстахіївна. — К., 1995. — 192 с.

13. Стулова Г.П. Дидактические основы обучения пению: Учебное пособие / Галина Павлована Стулова. — М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1988. — 69 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

УДК 37.013.42

А.С. Ткачов

У статті визначено суть та види обдарованості особистості. Розкрито специфіку навчання обдарованих учнів. Теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови успішного навчання обдарованих учнів в загальноосвітній школі.

«ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОБУЧЕНИЯ ОДАРОВАННЫХ УЧАЩИХСЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ»

Ткачев Артем

В статье определена сущность и виды одаренности личности. Раскрыта специфика обучения одаренных школьников. Теоретически обоснованы организационно-педагогические условия успешного обучения одаренных учащихся в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: одаренность, учащийся, общеобразовательная школа, организационно-педагогические условия.

«ORGANIZATIONAL AND EDAGOGICAL CONDITIONS OF TEACHING GIFTED SCHOOLCHILDREN AT COMPREHENSIVE SCHOOL»